

ALEKSANDER GREBIENIOW

Uniwersytet Warszawski, Polska

University of Warsaw, Poland

e-mail: a.grebeniow@wpia.uw.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0003-0380-4541>

Maria Lewandowicz, *Szwajcarski Kodeks cywilny. O metodach unifikacji i kodyfikacji prawa cywilnego w Szwajcarii na przełomie XIX i XX wieku*, Warszawa 2024, ss. 368

W ubiegłym roku ukazała się rynku księgarskim publikacja dr Marii Lewandowicz (Uniwersytet Gdański) poświęcona dziejom powstania szwajcarskiego Kodeksu cywilnego z 1907 r. (*das Zivilgesetzbuch / le Code civil suisse*, dalej: ZGB). Kodeks ten stanowi nie tylko zwieńczenie epoki wielkich kodyfikacji, lecz także żywy pomnik szwajcarskiego prawa¹. Również z perspektywy historii prawa w Polsce prawo szwajcarskie nie powinno być nam obojętne. Chociaż nie obowiązywało na terytorium odrodzonej w 1918 r. Rzeczypospolitej, przez co nie miało bezpośredniego wpływu na praktykę prawa polskiego, to ZGB silnie rezonował w nauce prawa nad Wisłą² i w przedwojennych pracach kodyfikacyjnych.

Podziw dla tej kodyfikacji – który Autorka wyraża na pierwszych stronach książki – znajduje uzasadnienie zwłaszcza w warstwie legislacyjno-technicznej i w organizacji prac kodyfikacyjnych. Przełożyły się one na wyjątkową popularność szwajcarskiego modelu kodyfikacji³, z kulminacją w postaci recepcji ZGB i szwajcarskiego Kodeksu zobowiązań (*das Obligationenrecht / Code des obligations* z 1911 r., dalej: OR) w Turcji w 1926 r. Także współcześnie ZGB może stanowić pożyteczne

¹ K. Sójka-Zielińska, *Stulecie Kodeksu cywilnego szwajcarskiego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2012, t. 64, z. 2, s. 55.

² Por. A. Grebeniow, *Eugen Huber an der Weichsel. Der Artikel 1 des schweizerischen Zivilgesetzbuches und das polnische Recht in der Unifikationsperiode (1918–1946)* [w:] U. Fasel (red.), *Symposium Eugen Huber. Modernisierung modo legislatoris*, Bern 2024, s. 207–228.

³ A.B. Schwarz, *Das Schweizerische Zivilgesetzbuch in der ausländischen Rechtsentwicklung*, Zürich 1950.

źródło inspiracji. Autorka nie bez słuszności wskazuje na potencjał szwajcarskiego kodeksu jako wzoru dla harmonizacji prawa w Europie (s. XII). Podobny postulat sformułował 20 lat temu Ernst A. Kramer w opublikowanym w „*Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*” artykule *Der Stil der schweizerischen Privatrechtskodifikation – ein Modell für Europa?*, skromnie stawiając w tytule znak zapytania⁴. Wskazał w nim na komunikatywność ustawy, dyskrecjonalność sędziowską i umiejętność pogodzenia w jednym akcie normatywnym wielu tradycji prawnych jako wartości, którymi Szwajcarzy dzielą się ze światem. W podobnym kierunku wykrystalizowały się zainteresowania Autorki, słusznie wskazującej w podtytule monografii na metody unifikacji i kodyfikacji prawa jako główny punkt ciężkości monografii⁵.

Istnieje ogromna literatura poświęcona dziejom powstania szwajcarskiego Kodeksu cywilnego. Piszę to, by podkreślić, jak niełatwym zadaniem jest osadzenie własnych badań w kontekście publikacji uznanych autorów, czego Autorka zdaje się mieć świadomość (s. XIX–XV). Zadanie to w pewien sposób ułatwia okoliczność, że w języku polskim ukazała się tylko jedna publikacja poświęcona dziejom powstania ZGB⁶. Dostrzeżona przez Autorkę luka może zatem stanowić uzasadnienie podjęcia rzeczzonego tematu (s. XV), nie zwalnia jednak od odniesienia się do ustaleń innych badaczy, a tych jest – zwłaszcza gdy chodzi o szwajcarskich prawników i historyków prawa – wielu. Prócz wspomnianych we wstępie do książki Sybille Hofer i Ursa Fasela warto przywołać nazwiska Pio Caroniego oraz Eugena Buchera⁷.

⁴ E.A. Kramer, *Der Stil der schweizerischen Privatrechtskodifikation – ein Modell für Europa?*, „*Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*” 2008, t. 72, z. 4, s. 773–793. Wątek szwajcarskiej kodyfikacji jako wzorca harmonizacji i unifikacji prawa w skali europejskiej podejmują także: E. Bucher, *Das Schweizerische Obligationenrecht – ein Markstein und ein Vorbild*, „*Neue Zürcher Zeitung*” 2006, nr 132, s. 31; S. Hofer, *Das Schweizer ZGB: ein internationales Modellgesetz? Visionen von Eugen Huber und Wilhelm Beck*, „*Lichtensteinische Juristen-Zeitung*” 2023, nr 44, s. 160–166.

⁵ Przynajmniej jeśli chodzi o Polskę, to właśnie te cechy szwajcarskich kodeksów wywarły wpływ na kształt polskiego prawodawstwa. Zob. A. Grebieniow, *Swiss Inspirations in the Polish Code of Obligations (Kodeks zobowiązań) of 1933* [w:] T. Giaro, *The Polish Code of Obligations of 1933. Historical Roots and Comparative Context of the Polish Law of Obligations* [w druku].

⁶ K. Sójka-Zielińska, *Stulecie Kodeksu cywilnego szwajcarskiego*, „*Czasopismo Prawno-Historyczne*” 2007, t. 64, z. 2, s. 27–59. Zob. także pozycję o bardziej biograficznym charakterze, lecz także dotyczącą problematyki poruszanej w recenzowanej monografii: A. Kaczmarczyk, K. Nieciecka, R. Wojciechowski, *Eugen Huber (1849–1923)*, „*Kwartalnik Prawa Prywatnego*” 2014, t. 23, z. 1, s. 7–35.

⁷ <https://www.eugenbucher.ch/> [dostęp: 28.08.2025]. Spośród licznych publikacji Pio Caroniego wartościowy opis zmian konstytucyjnych, jak również społeczno-politycznego podglebia kodyfikacji warto zwrócić uwagę na: P. Caroni, *Rechtseinheit. Drei historische Studien zu Art. 64 BV*, Basel–Frankfurt a.M. 1986. Natomiast najnowszą publikacją nt. Eugena Hubera i kodyfikacji prawa cywilnego w Szwajcarii jest monografia S. Hofer, *Eugen Huber. Vordenker des Schweizer Zivilrechts*, Zürich 2023.

Sytuacja wyjściowa skłania do przyjęcia strategii, która uczyniłaby możliwym przygotowanie wyczerpującej monografii poświęconej powstaniu ZGB. Ponadto tytuł monografii i lektura wstępu do niej rozbudzają oczekiwanie spotkania z pracą oryginalną, której ambicje wykraczają poza ramy zwykłego „wypełniania luki”. Autorka zdecydowała o przedstawieniu wybranych instytucji prawnych jako szczególnie zakorzenionych w tradycji prawa szwajcarskiego, a przez to kulturowo nieneutralnych, a zatem charakterystycznych dla tego porządku prawnego. Choć deklaracja ta nie jest wyrażona wprost, rozsądne wydaje się założenie, że w syntezie tego rodzaju co omawiana monografia wybór materiału dokonany został na zasadzie *pars pro toto* całej szwajcarskiej kodyfikacji cywilnej. Wybór ścieżki badań wydaje się przy tym godny aprobaty z uwagi na postawienie perspektywy jurydycznej przed historyczną, z większą korzyścią dla czytelnika niż poznanie (albo mitologizowanie!) samego przebiegu działań kodyfikacyjnych⁸. Daje szansę na zainteresowanie szwajcarskim doświadczeniem prawnym szerszego środowiska prawniczego, nie tylko historyków prawa. Tytuł i podtytuł monografii mogą budzić również oczekiwanie co do poznania swoistej „recepty” na kodyfikację, jaka ukształtowała się w szwajcarskiej tradycji prawnej. Metody kodyfikacji i unifikacji to wszak pojęcia pojemne, zdolne objąć zarówno szeroko rozumianą politykę prawa, jak i technikę legislacyjną. W rzeczywistości przedstawiona w monografii szwajcarska droga do unifikacji i kodyfikacji ma rys raczej historyczny niż analityczny⁹, a w ukazanych dalej instytucjach prawnych punkt ciężkości przesuwają się ku zagadnieniom *stricto* dogmatycznym.

Układ książki odzwierciedla porządek ZGB. Zaraz za wstępem (s. XI–XVI) i rozdziałem poświęconym historii ustroju i prawa sądowego w Szwajcarii w XVI–XIX wieku (s. 1–64) znajdują się rozdziały dotyczące tytułu wstępnego (s. 65–92), prawa osobowego i rodzinnego (s. 93–152), prawa małżeńskiego (s. 153–223), prawa spadkowego (s. 225–283) i prawa rzeczowego (s. 285–329). Publikację zamykają wnioski

⁸ Por. P. Caroni, *Die andere Evidenz der Rechtsgeschichte* [w:] G. Arzt, P. Caroni, W. Kälin (red.), *Juristenausbildung als Denkmalpflege? Berner Ringvorlesung 1992 aus Anlass der Reform des juristischen Studiums*, Bern–Stuttgart–Wien 1994, s. 30.

⁹ Zgodny zasadniczo z zainteresowaniami Autorki, którym dała wyraz we wcześniejszych publikacjach. Por. m.in. M. Lewandowicz, *Władza czy naród? Przesłanki reformy prawa prywatnego w Szwajcarii w XIX w.* [w:] M. Gałędek (red.), *Miasto i państwo na przestrzeni dziejów. Studium historyczno-prawne. Księga Jubileuszowa z okazji czterdziestopięciolecia pracy naukowej Profesora Tadeusza Maciejewskiego*, Warszawa 2021, s. 381–390; eadem, *Kodeks cywilny Kantonu Berna (1824–1830) i jego wpływ na przemiany społeczne i ustrojowe*, „Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa” 2020, t. 13, nr 2, s. 153–168; eadem, *The „codification moment”: An attempt to define factors of effective law reform illustrated with the example of the Swiss Civil Code of 10 December 1907* [w:] M. Chmieleński, M. Ruppenewski (red.), *The philosophy of legal chance. Theoretical perspectives and practical processes*, London 2019, s. 171–182; eadem, *Jak uczynić niemożliwe możliwym? Refleksje nad unifikacją prawa spadkowego w Szwajcarii w XIX w.*, „Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa” 2019, t. 12, nr 4, s. 537–553.

(s. 331–339) oraz wykaz literatury i indeks rzeczowy (s. 341–347 i 349–351). Ramy recenzji nie pozwalają odnieść się do wszystkich elementów publikacji. Za celowe uważam ograniczenie się do sformułowania oceny na temat przyjętej przez Autorkę metody badań, których kulminację stanowi książka, oraz do elementów warsztatowych, czyli realizacji przyjętych założeń, uznając ich wagę dla właściwego odbioru treści. Dobrą ilustracją tych uwag będą rozdziały poświęcone tytułowi wstępnemu ZGB, prawu rzeczowemu i spadkowemu.

Na pierwszy plan wybija się zatem kwestia przyjętej metody badawczej. Dobór opisywanych materii prawnych Autorka uzasadnia ich „narodowym” charakterem. Rzeczywiście, zarówno prawo osobowe, rodzinne, rzeczowe, jak i spadkowe są postrzegane jako ściśle związane z kulturą danego narodu. Czy jednak zogniskowanie badań na aspekcie lokalności, tj. narodowego charakteru prawa (*Volkstümlichkeit*) wyczerpuje historię szwajcarskiej kodyfikacji? Obszerna literatura przedmiotu nie pozostawia wątpliwości, że ZGB jest produktem zarówno narodowych tradycji, jak i oddziaływania kosmopolitycznej nauki prawa¹⁰. Rozwój prawa cywilnego w Szwajcarii cechuje od zawsze napięcie między tym, co narodowe, a tym, co obce¹¹. Sam Eugen Huber, autor ZGB¹², jest postacią łączącą w sobie głęboką znajomość tradycji prawnej z nauką prawa, germanistykę z romanistyką¹³. Wylansowane przezeń pojęcie *Volkstümlichkeit* nie pochodzi zresztą z praktyki prawnej, lecz stanowi koncepcję żywo dyskutowaną w kręgu niemieckiej nauki prawa przez cały XIX wiek. Uważam za celowe podkreślić za Sybille Hofer, że *Volkstümlichkeit* to zarówno wyraz unifikującej siły prawa, jego komunikatywności, osadzenia w kulturze prawnej, jak i demokratyzmu¹⁴. Nie można przeciwstawiać tego pojęcia np. wpływom romanistycznym. Świetnym na to przykładem jest omówiona w monografii instytucja prawnospadkowa *Vor- / Nacherbschaft*: nie jest to w istocie oryginalna szwajcarska instytucja prawna (jak twierdzi Autorka, s. 251), lecz współczesna wariacja na temat

¹⁰ Myśl o dialektyce ludowości i naukowości prawa jest obecna w Konfederacji Szwajcarskiej od dawna. Zob. np. J. Lauenberger, *Vorlesungen über das Bernische Privatrecht*, t. 1, Bern 1850, s. 5.

¹¹ Por. M. Gutzwiller, *Nationalismus und Internationalismus im Recht* [w:] idem, *Elemente der Rechtsidee. Ausgewählte Aufsätze und Reden*, Basel–Stuttgart 1964, s. 61. Szerzej o zmianach w ZGB po 1907 r.: P. Breitschmid, *Die Fortentwicklung des schweizerischen ZGB: Eigenständigkeit und Fremdeinflüsse*, „*Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*” 2008, t. 72, s. 686–722.

¹² F. Wieacker, *Privatrechtsgeschichte der Neuzeit*, Göttingen 1967, s. 494.

¹³ U. Fasel, *Eugen Huber und das römische Recht* [w:] U. Fasel, I. Fargnoli, *Eugen Huber und die romanistische Grundlage des Schweizer Kaufrechts*, Bern 2015, s. 1–9; por. P. Pichonnaz, *Die Schweiz und das Römische Recht. Ein Bild in groben Zügen* [w:] I. Fargnoli, S. Rebenich, *Das Vermächtnis der Römer. Römisches Recht und Europa*, Bern–Stuttgart–Wien 2012, s. 34–41.

¹⁴ S. Hofer, *Das ZGB – ein volkstümliches Gesetz? Eugen Hubers Werk im Kontext der deutschen Rechtswissenschaft*, Zürich 2024; eadem, *Das Zivilgesetzbuch – ein volkstümliches Gesetz?*, „Unipress” 2012, t. 152, s. 41; por. W. Boente, *Ein Gesetzbuch für das Volk – und die Schwächeren?* [w:] L. Kunz, V. Ferreira Mese (red.), *Rechtssprache und Schwächerenschutz*, Baden-Baden 2018, s. 317–346.

rzymskiego fideikomisu uniwersalnego, co w literaturze szwajcarskiej jest od dawna dostrzegane¹⁵.

Pierwszy rozdział monografii (s. 1–64) przedstawia w ogólnym zarysie rozwój prawa na obszarze współczesnej Szwajcarii oraz opisuje stan prawny u progu kodyfikacji (kodyfikacje kantonalne *Romandie*, stan nauki prawa). Autorka szkicuje dyskusje toczące się wokół zagadnienia unifikacji prawa na poziomie federalnym, z uwzględnieniem ogólnych założeń, treści ustawy oraz zagadnień językowych. Te ostatnie wydają się szczególnie interesujące w świetle sugerowanego potencjału porównawczego ZGB z procesem tworzenia i stosowania prawa w Unii Europejskiej. Wielojęzyczność prawa pozwoliła wykształcić w Szwajcarii koncept *loi populaire*, czyli ustawy zrozumiałej dla szerokich mas społecznych¹⁶. Owa komunikatywność, a jednocześnie zachowanie wielojęzyczności (mimo towarzyszących jej sporów interpretacyjnych) stanowi jedną z głównych wartości kodyfikacji szwajcarskiej w kontekście porównawczym.

Na tle tego rozdziału warto zauważyć, że ogólna poprawność wypowiedzi Autorki kontrastuje z niektórymi stwierdzeniami. Przykładowo, nie można zgodzić się z oceną, że celem XVIII-wiecznych kodeksów cywilnych było „zachowanie norm prawa krajowego przed wpływami prawa rzymskiego i wszelkich innych wpływów obcych” (s. 20). Pierwsze europejskie kodyfikacje cywilne (Kodeks Napoleona, ABGB, *Codex Maximilianeus Bavaricus Civilis*) były poniekąd skodyfikowanym *ius commune*, gdyż ich twórcy pisali je, mając wynikający z własnego romanistycznego wykształcenia *Vorverständnis*¹⁷. Prawo natury było *de facto* prawem rzymskim, co dobrze widać w dziejach szkoły historycznej, gdyż odrzucona przez nią doktryna prawa natury powróciła w pandektystyce, określanej przez jej krytyków jako *Kryptonaturrecht*¹⁸. Wielokrotnie opisywana materialna kontynuacja prawa rzymskiego połączona z jego formalną dyskontynuacją nie stanowi w historii prawa wydarzenia kontrowersyjnego. Cokolwiek twórcy nowożytnych kodeksów cywilnych chcieli osiągnąć, kodyfikowali prawo powszechne w zastanej w danym czasie i na danym terytorium odmianie. Nie inaczej było w Konfederacji Szwajcarskiej, zarówno w części poddanej wpływom francuskim, jak i w części niemieckojęzycznej. Wzorcami kantonalnych kodyfikacji cywilnych były odpowiednio Kodeks Napoleona, ABGB i niemiecka pandektystyka¹⁹.

¹⁵ A. Beck, *Grundriss des schweizerischen Erbrechts*, Bern 1976, s. 67.

¹⁶ Y. Le Roy, M.-B. Schoenenberger, *Introduction générale au droit suisse*, Genève–Zürich–Bâle 2015, s. 20.

¹⁷ P. Stein, *Roman law in European History*, Cambridge 1999, s. 104–115.

¹⁸ H. Thieme, *Das Naturrecht und die europäische Privatrechtsgeschichte*, Basel 1947, s. 46; R. Orestano, *Introduzione allo studio del diritto romano*, Bologna 1987, s. 360.

¹⁹ S. Hofer, Eugen Huber (1849–1923). *Gesetzgebung auf der Basis historischer Rechtsvergleichung*, „Zeitschrift für Europäisches Privatrecht” 2023, nr 31, s. 848.

Podobnie za błędne uważam sprowadzanie kształtu szwajcarskiego prawa spadkowego do prawa włoskańskiego. Faktem jest, że ważnym komponentem ZGB są lokalne normy prawne, które przetrwały aż do epoki nowoczesnej w kantonach górskich²⁰. Burżuazja wielkich miast – Genewy, Berna, Bazylei czy Zurychu – odegrała jednak dość istotną rolę w procesie formowania prawa cywilnego w Konfederacji Szwajcarskiej²¹, zwłaszcza w dobie uprzemysłowienia i umasowienia produkcji oraz handlu, czego Autorka zdaje się jednak nie doceniać (s. 4). Książka zawiera ponadto wiele drobnych nieścisłości, jak stwierdzenie, że założony w 1878 r. Instytut Polityczny w Bernie odgrywał szczególną rolę w „okresie przypadającym na koniec XVIII w. i wiek XIX” (s. 14).

Duża część rozważań Autorki koncentruje się wokół systematyki kodeksowej (s. 55–59) i nieobecności w ZGB części ogólnej. Relacjonując poglądy wyrażone dotychczas w literaturze, Autorka zajmuje stanowisko aprobujące co do zasady technikę „wyciągania przed nawias” (s. 47–48), wykazując zarazem zrozumienie dla szwajcarskiego doświadczenia prawnego, które odrzuciło ostatecznie tę technikę. Dowiadujemy się, że rezygnacja z odrębnej części ogólnej (czy rzeczywiście jej brak, jest dyskusyjne) stanowiła zabieg motywowany przyzwyczajeniami społecznymi – kodeksy kantonalne, które w większości podążyły za wzorem Kodeksu Napoleona – części ogólnej rzeczywiście nie miały (s. 59). Warte uwagi jest w tym kontekście spostrzeżenie Autorki, że większą wartością dla twórców ZGB było jego oddziaływanie społeczne niż walory *stricte* doktrynalne (s. 48).

W miejsce części ogólnej Eugen Huber zaprojektował tytuł wstępny (art. 1–10 ZGB). Trudno wyobrazić sobie szwajcarski Kodeks cywilny bez tych przepisów, zwłaszcza bez art. 1 ZGB. Temu zagadnieniu Autorka sporo miejsca poświęciła w drugim rozdziale (s. 65–92). Jego lektura budzi refleksje co do tłumaczenia obcej terminologii prawniczej, gdyż Autorka zdecydowała się przełożyć art. 1 ust. 3 ZGB następująco: „Stosuje się przy tym uznaną doktrynę i jurysprudence” (s. 66). „Jurysprudence” w polskim języku prawniczym oznacza naukę prawa²², co nadaje tłumaczeniu Autorki posmak masła maślanego. Nie chodzi tu jednak wyłącznie o kwestie translatorskie, a o treść przepisu. Na gruncie nauki szwajcarskiej od stulecia trwa spór o rozumienie art. 1 ust. 3 ZGB. *Jurisprudence* i *giurisprudenza* oznaczają odpowiednio w językach francuskim i włoskim orzecznictwo. W wersji niemieckiej art. 1 ust. 3 ZGB *Überlieferung* oznacza zaś tradycję²³. Takie i inne wyzwania wielojęzyczności

²⁰ R. Pahud de Mortanges, *Schweizerische Rechtsgeschichte*, Zürich–St. Gallen 2017, s. 266.

²¹ Ibidem, s. 84–90, 237–238; F. Wieacker, *Privatrechtsgeschichte der Neuzeit*, Göttingen 1967, s. 489.

²² Por. s.v. *jurysprudencja* [w:] W. Doroszewski (red.), *Słownik języka polskiego*, <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/jurysprudencja;5436869> [dostęp: 9.09.2025]; *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/jurysprudencja.html> [dostęp: 9.09.2025].

²³ E. Bucher, *Rechtsüberlieferung und heutiges Recht*, „Zeitschrift für Europäisches Privatrecht” 2000, s. 392 i n.; H. Deschenaux, *Le Titre Préliminaire du Code civil*, Fribourg 1969, s. 112–122.

(np. wykładnia pojęć *l'esprit*, *il senso* oraz *die Auslegung*, art. 1 ust. 1 ZGB) nie dają się zredukować bez straty dla właściwego rozumienia szwajcarskiej rzeczywistości prawnej²⁴. Zresztą dyskusja wokół znaczenia art. 1 ust. 3 ZGB ma fundamentalne znaczenie, a początek bierze w okresie krótko po uchwaleniu kodeksu. Głos w niej czuł się w obowiązku zabrać sam Eugen Huber²⁵.

Z żalem należy stwierdzić, że brak staranności, gdy chodzi o kwestie translatorskie, ujawnia się także w innych częściach monografii. Przykładowo, w ostatnim (szóstym) rozdziale książki, poświęconym prawu rzeczowemu, dostrzegam liczne nieścisłości dotyczące opisu rzeczowych zabezpieczeń wierzytelności. Chodzi o instytucje prawne zbiorowo określone przez Autorkę jako służące „korzystaniu z mobilizacji kapitału” (s. 288, 337). Niemieckie wyrażenie *die Mobilisierung des Grundwertes*, do którego się odnosi, oznacza efektywne wykorzystanie nieruchomości poprzez umożliwienie obrotu jej wartością z pominięciem ograniczeń wynikających z jej nieruchomego charakteru. Wyrażenie to należy zatem skojarzyć z pojęciem *la propriété mobilière* oznaczającym w szwajcarskim (francuskim) języku prawnym własność ruchomą (niem. *Fahrniseigentum*), nie zaś własność „zmobilizowaną” (por. art. 713 ZGB)²⁶.

Podążając za tą militarną metaforą, Autorka przechodzi do opisu instytucji *Gült* i *Schuldbrief*. Pierwsza z tych instytucji była rzeczywiście rodzajem renty, choć warto by dodać, że „gruntowej”, bo mowa tu o instytucji prawnorzeczowej (ciężarze realnym)²⁷. Polegała ona na tym, że uprawniony z tytułu *Gült* jako kupujący otrzymywał od właściciela gruntu czasowe świadczenia za jednorazową zapłatę określonej sumy pieniężnej. *Gült* nie był oparty na wierzytelności osobistej. Istotnym elementem tego prawa rzeczowego był dokument zawierający roszczenie o konkretną część wartości nieruchomości²⁸. *Gült* szybko okazał się instytucją o niewielkiej popularności, co doprowadziło do uchylenia regulujących go przepisów w 2009 r.²⁹

²⁴ Por. C. Huguenin, *Die Mehrsprachigkeit der schweizerischen Rechtskultur: Probleme und Chancen*, „Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht” 2008, t. 72, s. 755–772.

²⁵ E. Huber, *Bewährte Lehre – Eine Betrachtung über die Wissenschaft als Rechtsquelle*, „Politisches Jahrbuch der Schweizerischen Eidgenossenschaft” 1911, t. 25, s. 3–59. Por. również fundamentalną w tym zakresie pracę: M. Gmür, *Die Anwendung des Rechts nach Art. 1 des schweizerischen Zivilgesetzbuches*, Bern 1908 (ta ostatnia pozycja pojawia się w wykazie literatury, ale nie jest cytowana).

²⁶ Podobna dezynwoltura językowa zawiadła Autorkę do pojęcia „społecznej kolektywizacji” (s. 331)!

²⁷ Przekładanie *Gült* na „zapis rentowy” (np. s. 293) wydaje się mało precyzyjne, budzi też niepotrzebne skojarzenia z prawem spadkowym. Podobnie *Grundpfandverschreibung* funkcjonuje w recenzowanej monografii raz jako „zapis zastawniczy”, raz jako „zastaw” (s. 301), przy czym poprawniejsze jest to drugie pojęcie.

²⁸ H. Schulin, *Zur Entwicklung der Grundpfandrechte in der Schweiz*, Zürich 1979, s. 3.

²⁹ Schweizerisches Zivilgesetzbuch (Register-Schuldbrief und weitere Änderungen im Sachenrecht), Änderung vom 11. Dezember 2009, AS 2011 4637.

Podobną, choć odmienną w sferze funkcji, instytucją jest *Schuldbrief*. W polskiej literaturze prawniczej tłumaczy się *Schuldbrief* jako list dłużny, z pewnością nie zaś jako weksel (!) (s. 285 i n., 293)³⁰. To, że w szwajcarskiej doktrynie traktowany jest (w odmianie papierowej, por. art. 843 ZGB) jako papier wartościowy³¹, nie oznacza od razu kwalifikacji jako weksla. Przecież weksel (ten właściwy) nie „ustanawia roszczenia osobistego zabezpieczonego na nieruchomości” (s. 304), a jedynie zobowiązanie osobiste abstrakcyjne (niekoniecznie *cavendi causa*). *Schuldbrief* zaś to przede wszystkim instrument nieakcesoryjnego zabezpieczenia wierzytelności na rzeczach. Powstała wierzytelność jest odrębna od zobowiązania podstawowego. Wpis zobowiązania z listu dłużnego do księgi wieczystej pozwala na wystawienie dokumentu (po 2012 r. funkcjonuje również w odmianie rejestrowej), inkorporującego prawo zbywalne przez wydanie albo indos. Dokument ten jest papierem wartościowym, ale służy zasadniczo jedynie jako nośnik uprawnień wynikających z *Schuldbrief*.

Jak można zauważyć, system zabezpieczeń prawnorzeczowych w prawie szwajcarskim znacznie różni się od rozwiązań prawa polskiego. Na tym tle podsumowanie rozdziału jako traktującego o „uporządkowaniu kwestii zastawu na nieruchomości” stanowi zbytnie uproszczenie. W myśl zawartego w art. 793 ZGB katalogu (w brzmieniu do 2009 r.) *Grundpfandverschreibung*, *Gült* oraz *Schuldbrief* jako odrębne instytucje prawne pełniące funkcję zabezpieczającą wierzytelności należałoby raczej określić łącznym mianem „praw zastawniczych” niż zbiorczo pojęciem „zastawu” (s. 309)³². Zamykając ten wątek, wypada zapytać, czym jest „wschodnioszwajcarski weksel”, instytucja Szwajcarom bliżej nieznana (s. 294), oraz jak rozumieć zdanie, że zastaw może być ustanawiany „w formie zapisu zastawnego, renty lub weksla” (s. 294)?

Niestety, błędy natury językowej przeplatane są wypowiedziami Autorki, z którymi ze względów merytorycznych zgodzić się nie sposób. Ich waga jest różna.

³⁰ K. Zaradkiewicz, *Przyszłość koncepcji „eurohipoteki”*. Część I: rozwiązania w wybranych państwach europejskich, „Kwartalnik Nieruchomości” 2023, t. 17, nr 1, s. 23; S. Kostecki, *Wierzytelność a rzeczowe zabezpieczenia na nieruchomości*, Warszawa 2014, s. 59 i n. Można również poprzestać na posłużeniu się nazwą oryginalną, jak pokazuje B. Swaczyna, *Szwajcarski Schuldbrief jako ewentualny wzór dla polskiego ustawodawcy*, „Studia Prawa Prywatnego” 2009, t. 12, nr 2, s. 139–155.

³¹ A wynika to z tego, że roszczenia z listu dłużnego można dochodzić jedynie, będąc w posiadaniu dokumentu inkorporującego tytuł (art. 863 ust. 1 ZGB), przeniesienie wierzytelności wymaga wręczenia dokumentu (art. 864 ust. 1 ZGB; art. 965 OR), zaś zagubienie albo zniszczenie listu dłużnego wymaga umorzenia albo wystawienia duplikatu w trybie art. 865 ZGB. Por. J. Schmid, B. Hürlimann-Kaup, *Sachenrecht*, Zürich–Basel–Genf 2017, nb 1812a–1813.

³² Zastrzeżenia budzą również dalsze wnioski z analizy praw zastawniczych uregulowanych w ZGB. Podczas gdy Autorka pisze o chaosie kodyfikacji tej gałęzi prawa, skutkiem którego regulacja rzeczowych zabezpieczeń wierzytelności okazała się nieefektywna i „chybiona” (s. 309), fakty przemawiają za odmienną wizją (*Schuldbrief* jest jedną z najpopularniejszych w Szwajcarii form zabezpieczenia; w 2011 r. w obiegu było ok. 2,5 mln listów dłużnych, a z 1 stycznia 2012 r. wprowadzono dla ułatwienia obrotu *Schuldbrief* rejestrowy). Zob. <https://www.mll-news.com/der-papierlose-schuldbrief-wird-realtitaet/> [dostęp: 28.08.2025].

Przykładowo (odnośnie do lektury rozdziału piątego, s. 225–284), nieprawdą jest stwierdzenie, że w systematyce pandektowej prawo spadkowe umieszczane było zawsze za prawem osobowym i rodzinnym, zamiast na końcu kodeksu (s. 27–28). Literatura pandektowa przedstawia bowiem obraz ewolucji systematyki wykładu, w której prawo spadkowe przemieszcza się dopiero z czasem na jego koniec³³. Dalej, pewne wypowiedzi budzą wątpliwość co do właściwego rozumienia przez Autorkę podstawowych pojęć i konstrukcji prawa spadkowego. Czytelnik dowiaduje się bowiem z lektury monografii, że szwajcarska instytucja prawna *Gemächte* może stanowić po części legat, po części zaś testament, mimo że legat jest w istocie jednym z możliwych postanowień testamentowych (s. 228). Do wiedzy tej Autorka przyznaje się zresztą w kolejnym zdaniu.

Innym zarzutem, jaki można sformułować wobec monografii, jest brak terminologicznej, ale i pojęciowej konsekwencji. Przywołane w tekście „Rozporządzenia” (s. 249, 254) powinny występować w zgodzie z przyjętą w polskim języku prawnym formą „rozrządzenia”³⁴, za brzmieniem tytułu 3 księgi 4 Kodeksu cywilnego „Rozrządzenia na wypadek śmierci”. Z kolei „zapisobierca” (s. 283) występuje zamiennie z formą „zapisobiorca” (s. 250). Na kartach monografii po spadkodawcy dziedziczy niekiedy „wspólnota” (s. 240), a niekiedy „gmina” (s. 244). Na tym tle niezdecydowanie co do formy *Gemächde* czy *Gemächte* stanowi mniejsze przewinienie (s. 227). Z przykrością wypada stwierdzić, że błędy językowe obejmują również wyrażenia obcojęzyczne (niemieckie, francuskie i łacińskie). Dlaczego cytowani przez Johanna Jakoba von Leua autorzy *usus modernus pandectarum* wymienieni zostali w celowniku: „Brunnemano, Carpzovio, Struvio, Schiltero, Hubero, Hoppio, Philoparho”? (s. 12). Zamiast „*coutum’y*” lepiej pisać w oryginale *coutumes* (s. 17). Przymiotniki w języku niemieckim należy pisać małą literą (s. 67, 72).

Wiele niedociągnięć zawiera aparat naukowy. W tym względzie rażą pośrednie cytaty, np. zdanie „Huber podkreślał [...] opatrzone jest odesłaniem do „M. Lewandowicz, *Jak uczynić niemożliwe*, s. 542” (s. 226, przyp. 9), oraz cytowania „piętrowe”: „*Thurgauisches Urkundenbuch ...* za: E. Huber, *System...* [w:] M. Lewandowicz, *Jak uczynić niemożliwe*, s. 543” (s. 227). Odwołanie do autorytatywnego dzieła *System und Geschichte des schweizerischen Privatrechts* E. Hubera byłoby w pełni wystarczające. Niezrozumiałe jest powoływanie się przez Autorkę na konkretny egzemplarz *Privatrechtliches Gesetzbuch für den Kanton Zürich*, przechowywany w Staatsarchiv des Kantons Zürich, dokument OS 21, s. 409–619 (s. 225, przyp. 2), skoro – jak należy sądzić – kodeks ten był aktem normatywnym generalnym i abstrakcyjnym oraz został promulgowany w przepisanej przez prawo formie, a fragment recenzowanej publikacji nie odnosi się do krytyki tekstualnej manuskryptu zawierającego tekst PGB.

³³ Por. L. Björne, *Deutsche Rechtssysteme im 18. und 19. Jahrhundert*, Ebelsbach 1984, passim.

³⁴ <https://wsjp.pl/haslo/podglad/81947/rozrzedzenie/5203705/spadkodawcy> [dostęp: 28.08.2025].

Główny wywód w poszczególnych rozdziałach opiera się na zrelacjonowaniu treści materiałów kodyfikacyjnych. Brakuje szerszego wykorzystania literatury współczesnej, która pozwoliłaby na bardziej krytyczne spojrzenie na ZGB. Niekiedy razi zresztą dość przypadkowy dobór publikacji. W przypadku rzymskich zasad dziedziczenia *in capita* oraz *in stirpes* Autorka powołuje się na „Franciszek Longchamps de Brier, regulacji prawa spadkowego Niepodległej, FP 2018, nr 3, s. 10” (pisownia oryginalna), chociaż na temat rzymskiego prawa spadkowego F. Longchamps de Brier przygotował wiele bardziej adekwatnych publikacji (s. 231)³⁵. Natomiast opisując źródła inspiracji dla powstających kodyfikacji kantonalnych (*Code civil* dla kantonów frankofońskich, ABGB i PGB odpowiednio dla centralnej i wschodniej części Szwajcarii), Autorka przywołuje w przypisie pracę M. Immenhausera, *Das Dogma von Vertrag und Delikt, Zur Entstehung- und Wirkungsgeschichte der zweigeteilten Haftungsordnung*, Köln–Weimar–Wien 2006. Praca ta, skądinąd znakomita, traktuje o historii kodyfikacji jedynie wpadkowo, gdyż ma głównie charakter dogmatyczny. Prac poświęconych wprost historii kodyfikacji w Szwajcarii jest sporo i powinny być one Autorce znane³⁶.

Osobnej uwagi wymaga kultura języka. W tym wymiarze recenzowana praca zawiera niedociągnięcia, których nie sposób pominąć, nawet jeśli trudno uznać je za równe zastrzeżeniom natury merytorycznej.

Po pierwsze, czytelnika recenzowanej monografii rażą błędy gramatyczne: „Prawo do rozporządzania majątkiem ... była znana” (s. 227); „Materialnie treść *Gemächte* stanowiło po części legat” (s. 228); „podać tym samym wymogom formalnych” (s. 231); „Możliwość sporządzania takich testamentów został odrzucony” (s. 253) – to tylko nieliczne powody do zdumień przy lekturze publikacji. Niedoskonałości gramatyczne i stylistyczne każą czytelnikowi poważnie zastanowić się nad znaczeniem całych fraz. Czy „trzy jej dopuszczalne formy” dotyczą nieruchomości czy propozycji (s. 294)? Dlaczego *Grundpfandverschreibung* zabezpiecza roszczenia „obecne, przyszłe i mające powstać w przyszłości” (s. 301)? Ciekawość rozpala fragment o zapisach umieszczanych w księgach wieczystych (s. 301). Powinno się *Grundpfandverschreibung* tłumaczyć jako zastaw, zamiast „zapis obciążający, opłatę z nieruchomości” (s. 292).

Niekonsekwencją razi zupełnie dowolne posługiwanie się nazwami własnymi. „Bern” i „Berno”, „Solura” i „Solithurn” to oryginalne i polskie wersje nazw kan-

³⁵ Por. F. Longchamps de Brier [w:] W. Dajczak, T. Giaro, F. Longchamps de Brier, *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*, Warszawa 2018, s. 330 i n.; idem, *Law of Succession. Roman Legal Framework and Comparative Perspective*, Warszawa 2011, s. 193 i n. Istnieje obszerna romanistyczna literatura obcojęzyczna na ten temat.

³⁶ By nie szukać daleko: P. Caroni, *Privatrecht im 19. Jahrhundert. Eine Spurensuche*, Basel 2015, s. 18 i przyp. 22; L. Carlen, *Rechtsgeschichte der Schweiz*, Bern 1986, s. 95–96; U. Fasel, *Schweizerische Rechtsgeschichte aus Eugen Hubers Feder*, Bern 2015, nb 1412–1421; także cytowany wyżej podręcznik R. Pahud de Mortanges.

tonów. Do autora należy decyzja o wyborze wersji, przy czym posługiwanie się oryginalnym brzmieniem jest zazwyczaj bezpieczniejsze; w cytowanej literaturze warto natomiast trzymać się oryginalnego nazewnictwa. Johann Caspar Bluntschli (1808–1881) zapewne opublikował swoją *Staats- und Rechtsgeschichte der Stadt und Landschaft Zürich* w mieście „Zürich” właśnie, nie w „Zurychu”. Huber nauczał, pisał i wydawał w „Basel”, a nie w „Bazylei” (por. wykaz literatury, s. 341–347). Wymieniane w tekście nazwy własne miast i kantonów pojawiają się w wielu zaskakujących konstelacjach, nie tylko w wersji polskiej. Ewentualna decyzja o wyborze wersji oryginalnej nakazywałaby uwzględnienie pozostałych języków Konfederacji Szwajcarskiej, lecz zamiast nazwy włoskojęzycznego kantonu Ticino, znajdujemy jego niemieckojęzyczną wersję: Tessin (s. 286). „Argowia” to spolszczona wersja „Aargau”, raczej rzadko stosowana. Natomiast „Fryburg” jest – przez wzgląd na długoletnie polskie tradycje akademickie³⁷ – powszechnie stosowanym zamiennikiem nazwy kantonu „Freiburg in Üchtland / Fribourg”, lecz nie pojawia się na kartach książki. Gdy mowa o Jurze Berneńskiej, pisownia wielkimi literami obowiązuje, wszak to nazwa własna, czy to kantonu, czy masywu górskiego (s. 22)! Wypada jednak uczynić zastrzeżenie, że „Jura” kantonem została wiele lat po uchwaleniu ZGB, w 1979 r., i nie jest to obszar tożsamy z obszarem masywu Jury Berneńskiej (por. s. 20). Autorka nie wyjaśnia, czym zasłużyły sobie genewskie „Księgi Wieczyste i Hipoteka” albo „Rozporządzenia” (s. 254), żeby je pisać wielkimi literami (s. 286)? Skrót „Appenzell A/Rh”, którego rozwinięciem jest nazwa kantonu „Appenzell Ausserrhoden” wymaga wyjaśnienia, dla uniknięcia skojarzeń z krwiodawstwem. Monografia wypełnia wszak lukę w polskojęzycznej literaturze przedmiotu, powinna być zatem pisana przystępnie dla czytelnika. To, że mamy do czynienia z terminologią obcą, nie może usprawiedliwiać niestaranności. Odpowiedzialność za literówki (m.in. s. 29, 38, 72, 331, 334) można w ostateczności zrzucić na karb niestarannej korekty wydawniczej. Obciąża ona jednak *per fas et nefas* Autorkę.

Osobnego komentarza wymaga element historycznoporównawczy w postaci sporządzonych przez Autorkę tabel synoptycznych. Należy z aprobatą powitać pomysł ich stworzenia, i to z dwóch powodów. Po pierwsze dlatego, że temat pracy ogniskuje się wokół historii porównawczej kodyfikacji prawa prywatnego w Szwajcarii. Po drugie, gdyż powstanie ZGB jest skutkiem intensywnych badań prawnoprawnych i historycznoporównawczych jego twórcy³⁸. Na cóż jednak owe tabele, skoro w treści monografii nie ma do nich żadnych odniesień ani nawet sumarycznego komentarza do efektu porównania poszczególnych projektów aktów normatywnych i ustaw.

³⁷ U. Andermatt, *Die Universität Freiburg auf der Suche nach Identität. Essays zur Kultur- und Sozialgeschichte der Universität Freiburg im 19. und 20. Jahrhundert*, Fribourg 2009, s. 247–257; J. Zieliński, *Nasza Szwajcaria. Przewodnik śladami Polaków*, Warszawa 1999, s. 60–65.

³⁸ S. Hofer, Eugen Huber (1849–1923). *Gesetzgebung auf der Basis historischer Rechtsvergleichung*, „Zeitschrift für Europäisches Privatrecht” 2023, t. 31, s. 853–857.

Autorka wykonała ogromną pracę, tłumacząc na język polski obszerny materiał normatywny, ale wysiłek ten wydaje się zmarnowany. Ewentualne zastrzeżenia co do sensu sporządzenia tłumaczenia – każde tłumaczenie stanowi interpretację tekstu i spłyca niuanse interpretacyjne właściwe wielojęzycznej rzeczywistości prawnej Szwajcarii – są zbędne, skoro zawartość tablic pozostaje li tylko translatorską ciekawostką.

W podsumowaniu powyższych rozważań wypada podkreślić, że monografia *Szwajcarski Kodeks cywilny. O metodach unifikacji i kodyfikacji prawa cywilnego w Szwajcarii na przełomie XIX i XX wieku* została napisana z wyraźnym zaangażowaniem. Z licznych wypowiedzi Autorki (a także pozostałych jej publikacji) przebija autentyczny – i ze wszech miar uzasadniony – podziw dla dzieła szwajcarskiej kodyfikacji cywilnej. Pasja naukowa stanowi ważny element procesu twórczego, lecz nie jest w stanie zastąpić dobrego warsztatu i zwyczajnej staranności.

Publikacja ma szansę stać się dla czytelnika polskiego nie tyle punktem odniesienia, ile punktem wyjścia do dalszego pogłębiania wiedzy o historii kodyfikacji cywilnej w Konfederacji Szwajcarskiej. Ujęta w pracy literatura oraz wkład własny Autorki dają wgląd w podstawową charakterystykę ZGB i jego instytucji. Za ważne uważam dostrzeżenie przez Autorkę w konkluzjach, że rozwiązania przyjęte w 1907 r. w ZGB powinno się oceniać z punktu widzenia skutków polityczno-społecznych, a nie nowatorstwa. To słuszna uwaga pokazująca, że stanowienie prawa jest rodzajem wiwisekcji, nie powinno stanowić wyłącznie pola realizacji osobistych ambicji kodyfikatorów (s. 331). Uwaga ta potwierdza, że – jak się zdaje – znaczenie szwajcarskich kodeksów dla prawa polskiego jest większe, niż się powszechnie sądzi. Ich wpływ na ukształtowanie się prawa w Polsce również wymaga dalszego badania.

BIBLIOGRAFIA

- Andermatt U., *Die Universität Freiburg auf der Suche nach Identität. Essays zur Kultur- und Sozialgeschichte der Universität Freiburg im 19. und 20. Jahrhundert*, Fribourg 2009.
- Beck A., *Grundriss des schweizerischen Erbrechts*, Bern 1976.
- Björne L., *Deutsche Rechtssysteme im 18. und 19. Jahrhundert*, Ebelsbach 1984.
- Boente W., *Ein Gesetzbuch für das Volk – und die Schwächeren?* [w:] L. Kunz, V. Ferreira Mese (red.), *Rechtssprache und Schwächerenschutz*, Baden-Baden 2018, s. 317–346.
- Breitschmid P., *Die Fortentwicklung des schweizerischen ZGB: Eigenständigkeit und Fremdeinflüsse*, „Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht” 2008, t. 72, s. 686–722.
- Bucher E., *Das Schweizerische Obligationenrecht – ein Markstein und ein Vorbild*, „Neue Zürcher Zeitung” 2006, nr 132, s. 31.
- Bucher E., *Rechtsüberlieferung und heutiges Recht*, „Zeitschrift für Europäisches Privatrecht” 2000, s. 394–543.

- Carlen L., *Rechtsgeschichte der Schweiz*, Bern 1986.
- Caroni P., *Die andere Evidenz der Rechtsgeschichte* [w:] G. Arzt, P. Caroni, W. Kälin (red.), *Juristenausbildung als Denkmalpflege? Berner Ringvorlesung 1992 aus Anlass der Reform des juristischen Studiums*, Bern–Stuttgart–Wien 1994, s. 27–56.
- Caroni P., *Privatrecht im 19. Jahrhundert. Eine Spurensuche*, Basel 2015.
- Caroni P., *Rechtseinheit. Drei historische Studien zu Art. 64 BV*, Basel–Frankfurt a.M. 1986.
- Dajczak W., Giaro T., Longchamps de Bérrier F., *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*, Warszawa 2018.
- Deschenaux H., *Le Titre Préliminaire du Code civil*, Fribourg 1969.
- Fasel U., *Eugen Huber und das römische Recht* [w:] U. Fasel, I. Fargnoli, *Eugen Huber und die romanistische Grundlage des Schweizer Kaufrechts*, Bern 2015, s. 1–9.
- Fasel U., *Schweizerische Rechtsgeschichte aus Eugen Hubers Feder*, Bern 2015.
- Gmür M., *Die Anwendung des Rechts nach Art. 1 des schweizerischen Zivilgesetzbuches*, Bern 1908.
- Grebieniow A., *Eugen Huber an der Weichsel. Der Artikel 1 des schweizerischen Zivilgesetzbuches und das polnische Recht in der Unifikationsperiode (1918–1946)* [w:] U. Fasel (red.), *Symposium Eugen Huber. Modernisierung modo legislatoris*, Bern 2024, s. 207–228.
- Grebieniow A., *Swiss Inspirations in the Polish Code of Obligations (Kodeks zobowiązań) of 1933* [w:] T. Giaro, *The Polish Code of Obligations of 1933. Historical Roots and Comparative Context of the Polish Law of Obligations* [w druku].
- Gutzwiller M., *Nationalismus und Internationalismus im Recht* [w:] M. Gutzwiller, *Elemente der Rechtsidee. Ausgewählte Aufsätze und Reden*, Basel–Stuttgart 1964, s. 45–63.
- Hofer S., *Das Schweizer ZGB: ein internationales Modellgesetz? Visionen von Eugen Huber und Wilhelm Beck*, „Lichtensteinische Juristen-Zeitung” 2023, t. 44, s. 160–166.
- Hofer S., *Das ZGB – ein volkstümliches Gesetz? Eugen Hubers Werk im Kontext der deutschen Rechtswissenschaft*, Zürich 2024.
- Hofer S., *Das Zivilgesetzbuch – ein volkstümliches Gesetz?*, „Unipress” 2012, t. 152, s. 41.
- Hofer S., *Eugen Huber (1849–1923). Gesetzgebung auf der Basis historischer Rechtsvergleichung*, „Zeitschrift für Europäisches Privatrecht” 2023, t. 31, s. 853–857.
- Hofer S., *Eugen Huber. Vordenker des Schweizer Zivilrechts*, Zürich 2023.
- Huber E., *Bewährte Lehre – Eine Betrachtung über die Wissenschaft als Rechtsquelle*, „Politisches Jahrbuch der Schweizerischen Eidgenossenschaft” 1911, t. 25, s. 3–59.
- Huguenin C., *Die Mehrsprachigkeit der schweizerischen Rechtskultur: Probleme und Chancen*, „Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht” 2008, t. 72, s. 755–772.
- Kaczmarczyk A., Nieciecka K., Wojciechowski R., *Eugen Huber (1849–1923)*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2014, t. 23, z. 1, s. 7–35.
- Kostecki S., *Wierzytelność a rzeczowe zabezpieczenia na nieruchomości*, Warszawa 2014.
- Kramer E.A., *Der Stil der schweizerischen Privatrechtskodifikation – ein Modell für Europa?*, „Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht” 2008, t. 72, z. 4, s. 773–793.
- Lauenberger J., *Vorlesungen über das Bernische Privatrecht*, t. 1, Bern 1850.
- Le Roy Y., Schoenenberger M.-B., *Introduction générale au droit suisse*, Genève–Zurich–Bâle 2015.

- Lewandowicz M., *Jak uczynić niemożliwe możliwym? Refleksje nad unifikacją prawa spadkowego w Szwajcarii w XIX w.*, „Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa” 2019, t. 12, nr 4, s. 537–553.
- Lewandowicz M., *Kodeks cywilny Kantonu Berna (1824–1830) i jego wpływ na przemiany społeczne i ustrojowe*, „Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa” 2020, t. 13, nr 2, s. 153–168.
- Lewandowicz M., *The “codification moment”: An attempt to define factors of effective law reform illustrated with the example of the Swiss Civil Code of 10 December 1907* [w:] M. Chmieleński, M. Rupniewski (red.), *The philosophy of legal change. Theoretical perspectives and practical processes*, London 2019, s. 171–182.
- Lewandowicz M., *Władza czy naród? Przesłanki reformy prawa prywatnego w Szwajcarii w XIX w.* [w:] M. Gałędek (red.), *Miasto i państwo na przestrzeni dziejów. Studium historyczno-prawne. Księga Jubileuszowa z okazji czterdziestopięciolecia pracy naukowej Profesora Tadeusza Maciejewskiego*, Warszawa 2021, s. 381–390.
- Longchamps de Bérier F., *Law of Succession. Roman Legal Framework and Comparative Perspective*, Warszawa 2011.
- Orestano R., *Introduzione allo studio del diritto romano*, Bologna 1987.
- Pahud de Mortanges R., *Schweizerische Rechtsgeschichte*, Zürich–St. Gallen 2017.
- Pichonnaz P., *Die Schweiz und das Römische Recht. Ein Bild in groben Zügen* [w:] I. Fargnoli, S. Rebenich, *Das Vermächtnis der Römer. Römisches Recht und Europa*, Bern–Stuttgart–Wien 2012, s. 34–41.
- Schmid J., Hürlimann-Kaup B., *Sachenrecht*, Zürich–Basel–Genf 2017.
- Schulin H., *Zur Entwicklung der Grundpfandrechte in der Schweiz*, Zürich 1979.
- Schwarz A.B., *Das Schweizerische Zivilgesetzbuch in der ausländischen Rechtsentwicklung*, Zürich 1950.
- Sójka-Zielińska K., *Stulecie Kodeksu cywilnego szwajcarskiego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2007, t. 64, z. 2, s. 27–59.
- Stein P., *Roman law in European History*, Cambridge 1999.
- Swaczyna B., *Szwajcarski Schuldbrief jako ewentualny wzór dla polskiego ustawodawcy*, „Studia Prawa Prywatnego” 2009, t. 12, nr 2, s. 139–155.
- Thieme H., *Das Naturrecht und die europäische Privatrechtsgeschichte*, Basel 1947.
- Wieacker F., *Privatrechtsgeschichte der Neuzeit*, Göttingen 1967.
- Zaradkiewicz K., *Przyszłość koncepcji „eurohipoteki”. Część I: rozwiązania w wybranych państwach europejskich*, „Kwartalnik Nieruchomości” 2023, t. 17, nr 1, s. 9–32.
- Zieliński J., *Nasza Szwajcaria. Przewodnik śladami Polaków*, Warszawa 1999.

MARIA LEWANDOWICZ, SZWAJCARSKI KODEKS CYWILNY.
O METODACH UNIFIKACJI I KODYFIKACJI PRAWA CYWILNEGO W SZWAJCARII
NA PRZEŁOMIE XIX I XX WIEKU, WARSZAWA 2024, PP. 368

Abstract

The text is a review of a monograph entitled *Szwajcarski kodeks cywilny. O metodach unifikacji i kodyfikacji prawa cywilnego w Szwajcarii na przełomie XIX i XX wieku* [The Swiss Civil Code. On the methods of unification and codification of civil law in Switzerland at the turn of the

19th and 20th centuries] by Maria Lewandowicz from the University of Gdańsk. The monograph presents a number of legal institutions characteristic of the national character of Swiss law. The review focuses on methodological and technical issues.

Keywords: Switzerland, codification, unification, Eugen Huber, ZGB